

НАЦИОНАЛНА ФЕДЕРАЦИЈА
НА ФАРМЕРИ

МУЛТИДИМЕНЗИОНАЛНА АНАЛИЗА

за сиромаштијата во
Северна Македонија

март 2022

МУЛТИДИМЕНЗИОНАЛНА АНАЛИЗА

**за сиромаштијата во
Северна Македонија**

март 2022

Автори: проф. д-р Емељ Туна и проф. д-р Ана Симоновска

Коавтор: м-р Билјана Петровска-Митревска

Лектура: Сузана В. Спасовска

Дизајн: Бригада дизајн

Печатница: ПроПоинт

Испечатени примероци: 300

Година на издавање: март 2022

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

364.662:316.334.55(497.7)(047)

ТУНА, Емељ

Мултидимензионална анализа за сиромаштијата во Северна Македонија
/ [автори Емељ Туна, Ана Симоновска ; коавтор Билјана
Петровска-Митревска]. - Скопје : Национална федерација на фармери,
2022. - 44 стр. : илустр. ; 30 см

Фусноти кон текстот. - Библиографија: стр. 44. - Организациски
развој на НФФ и подобрени пазарни врски за малите фармери и малите
производители на храна од руралните области, со цел зголемување на
нивните приходи

ISBN 978-608-4916-03-1

1. Симоновска, Ана [автор]

а) Сиромаштија -- Рурални средини -- Македонија -- Извештаи

COBISS.MK-ID 56743941

Содржина

Методологија, аналитички приод и индикатори на сиромаштија	6
Развоен контекст	9
Политички и институционален развој.....	9
Владеење на правото, правосудниот систем и механизми за отчетност и корупција.....	10
Слобода на изразување и здружување.....	10
Родова и меѓуетничка еднаквост.....	11
Економски и социјален контекст	12
Можности за еднаков пристап на жените и младите.....	13
Демографски развој во руралните средини.....	15
Еколошки контекст	19
Одржливо управување со природните ресурси.....	19
Климатски промени.....	19
Контекст на конфликт и мир	20
Политички аспекти како предуслов за конфликт.....	21
Четириите димензии на сиромаштија	23
Ниво на сиромаштија во земјава перспектива на примерокот.....	23
Пристап до ресурси	26
Пристап до образование.....	26
Пристап до здравствени услуги.....	27
Приходи и пристап до капитал.....	28
Земјоделство и пристап до пазари	31
Пристап до информации и социјален капитал.....	33
Заклучок	34
Ранливи групи	36
Младите лица.....	36
ЛГБТИ.....	37
Ромска популација.....	37
Жени.....	37
Други ранливи категории во руралните средини.....	38
Користена литература	39

НАЦИОНАЛНА ФЕДЕРАЦИЈА НА ФАРМЕРИ

Националната федерација на фармери – НФФ, од мај 2021 година, започна со имплементација на проектот „Организациски развој на НФФ и подобрување на пазарните врски за малите земјоделци и производители на храна од руралните области“, со цел зголемување на нивните приходи“, поддржан од Шведската агенција за меѓународна соработка и развој – Sida и Шведската организација за развој We Effect.

Очекуваните резултати од проектот се следниве:

Резултат 1: Раст на претпријатијата во руралните средини, малите фармери да се зголемат и да обезбедат повеќе приходи и можности за вработување во руралните средини, а особено за жените и младите.

Резултат 2: Зголемен организациски капацитет и финансиска стабилност на НФФ. Фокусот е да се обезбедат организациски развој и финансиска одржливост за да се продолжат лобирањата и активизмот на организацијата, но и да се развијат нови услуги што ќе обезбедат нови извори на приход.

Во рамките на овој проект се подготви второто издание на „Мултидимензионална анализа за сиромаштија во РСМ“, кое изобилува со голем број податоци и има за цел да даде јасна слика за проблемите и предизвиците што ги создава сиромаштијата во урбаните и руралните средини.

Сиромаштијата во светот и во Северна Македонија

„Надминувањето на сиромаштијата не е гест на милосрдие. Тоа е чин на правда. Тоа е заштита на основното човеково право, правото на достоинство и пристоеен живот.“

Нелсон Мандела
(поранешен претседател на Јужна Африка)

Според дефиницијата на Обединетите нации, сиромаштијата се дефинира како негирање на избори и можности, повреда на човековото достоинство, односно немање доволно средства да го прехраните и да му обезбедите облека на семејството, немање пристап до училиште или болница. Тоа значи несигурност, немоќ и исклученост на поединци, домаќинства и заедници. Тоа значи подложност на насилство и често подразбира живеење во маргинални или кривки средини, без пристап до чиста вода или санитарни услови.¹

Преку користење на „Мултидимензионална алатка за анализа на сиромаштијата“, целта на овој документ е да даде приказ на различни аспекти што се однесуваат и ја обликуваат сиромаштијата во Република Северна Македонија. Овој пристап го поддржува разбирањето на повеќекратните лишувања и како различните односи на моќ, структури, состојби и прашања се совпаѓаат за да ги задржат луѓето во ситуација на сиромаштија. Моделот идентификува четири димензии на сиромаштија – ресурси, можности и избор, човечка безбедност и моќ и глас кои меѓусебно се поврзани. За целите на анализата се користат примарни и секундарни извори на податоци. Теренското истражување (анкетата) е нов пристап кој ги дополнува и ги надградува податоците од секундарни извори кои досега беа база на анализите од овој вид.

Сиромаштијата е светски глобален тренд. Според Светска банка, околу 9,2% од светот, или 689 милиони луѓе живеат во екстремна сиромаштија со помалку од 1,90\$/ден. Околу 1,3 милијарди луѓе во 107 земји во развој (22% од светското население) живеат во повеќедимензионална сиромаштија. Ниту ЕУ не е поштедена од овој феномен, при што 96,5 милиони луѓе во ЕУ се изложени на ризик од сиромаштија или социјална исклученост, што претставува 21,9% од населението на ЕУ. Дополнителни 119-124 милиони луѓе беа вратени во екстремна сиромаштија во 2020 година поради пандемијата со ковид-19. Проектираната глобална стапка на сиромаштија до 2030 година е 7%. Децата и младите сочинуваат две третини од сиромашните во светот, а жените претставуваат мнозинство во повеќето региони (644 милиони деца се соочуваат со повеќедимензионална сиромаштија). Околу 70% од луѓето постари од 15 години кои живеат во екстремна сиромаштија немаат пристап до образование или имаат само основно образование.

¹ Top 10 Poverty Quotes from Famous Humanitarians (borgenproject.org)

Според прегледот на светската популација (2020), земјите од Западен Балкан се наоѓаат на листата на десетте најсиромашни земји во Европа. Со 5.888 долари по глава на жител Северна Македонија е рангирана на 6. позиција. Околу 450.000 од населението на Северна Македонија (21,5%) страда од некој вид сиромаштија. Повеќе од 9,1% од населението живее со заработувачка помала од 2 долари дневно, а оваа ситуација е една од главните причини зошто и 600.000 граѓани емигрирале од земјата.

Методологија, аналитички приод и индикатори на сиромаштија

Анализата во овој документ е базирана врз мултидимензионалната алатка за анализа на сиромаштија развиена од Шведската интернационална агенција за соработка (Sida). Алатката е користена како основа за развој на голем број стратегии на меѓународни организации во делот на нивна интервенција за борба против сиромаштијата. Мултидимензионалната алатка за сиромаштија е накратко опишана во следниот дел.

Аналитичка алатка за повеќедимензионална сиромаштија – четирите димензии на сиромаштија (Инструкции на програмата We Effect)

1. РЕСУРСИ – немањето пристап или контрола врз ресурсите што се неопходни за одржување на достоинствен животен стандард и подобрување на животот. Ресурсите може да бидат материјални и нематеријални – на пример, **пристоен приход, капитал, пристап до образование/обука, поседување стручни вештини, да се биде здрав, слободно време, општествени и семејни мрежи, брачна состојба и сл.**

2. МОЖНОСТИ и ИЗБОР – можноста да се развијат и/или употребат ресурсите за да се излезе од сиромаштијата. Пристапот до, на пример, **социјалните услуги** (вклучително и достапноста на услугите), **инфраструктурата, капиталот, земјиштето, социјалниот статус,** или пристапот до **природните ресурси,** влијае врз можностите и изборите.

3. МОК И ГЛАС – можноста луѓето информирани да ги изразат своите грижи, потреби и права и да земат учество во одлучувањето за работи што се од нивен интерес. Мокта претставува односен концепт, кој ни овозможува подобро да ги разбереме социо-културните хиерархии и односи, при што родот е еден од таквите концепти, а тука спаѓаат и на пример: возраста, класата, религијата, етничката припадност, расата/бојата на кожата, способноста/хендикепираноста и сексуалниот идентитет. Зајакнувањето на оние облици на дискриминација што се засноваат врз ваквите економски и социо-културни односи може, во оваа смисла, да ја зголеми сиромаштијата на поединецот.

4. ЧОВЕКОВА БЕЗБЕДНОСТ – насилството и небезбедноста ја ограничуваат можноста поединците и групите да ги уживаат своите човекови права и да го најдат излезот од сиромаштијата.

Развоен контекст (надворешен круг):

A. Во ПОЛИТИЧКИОТ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИОТ КОНТЕКСТ спаѓаат формалните институции, владеење на правото и човекови права, но и општествените норми и неформалните институции и структури на моќ.

B. ЕКОНОМСКИОТ И СОЦИЈАЛНИОТ КОНТЕКСТ ги вклучуваат: пазарниот развој, синцирот на вредности, пристапот до пазар, Законот за земјиште, микро-финансирањето (вклучувајќи го и финансирањето на домувањето), осигурувањето и демографскиот развој во руралните средини.

C. Во ЕКОЛОШКИОТ КОНТЕКСТ влегува влијанието од климатските промени (тековно и идно), управување со природните ресурси, води и управување со отпадот.

D. Во контекстот на КОНФЛИКТИ И МИР спаѓаат општествените тензии, кривката, криминалот и насилството, внатрешната и надворешната безбедносна состојба, кои се поврзани со конфликти, но исто така, и со економскиот развој и со правдата.

За целите на анализата се користат примарни и секундарни извори на податоци. Прибирањето на податоците се одвиваше во две фази. Во првата фаза, прегледани се секундарните извори на податоци (статистички податоци, извештаи, студии, веб-страници и сл.) што резултираше во идентификување на развојниот контекст на повеќедимензионалната сиромаштија во земјава (политичкиот и институционалниот контекст, економскиот и социјалниот контекст, контекстот на животната средина, како и на конфликтните состојби и мирот). За навлегување во суштината на проблемот со сиромаштијата, во втората фаза од истражувањето се пристапи кон теренско прибирање на податоци, со цел да се идентификуваат четирите димензии на повеќедимензионалната сиромаштија, односно пристапот до ресурси, можности и избори, моќта и гласот на населението, како и човечката безбедност.

Теренското истражување е спроведено по пат на анкета на населението од руралните, но и од урбаните општини во земјава, со цел да се направи споредба. Целната група вклучена во анкетата е претежно населението што се занимава со земјоделско производство, иако дел од примерокот опфаќа и исклучоци, со цел да се направи споредба. Примерокот опфати 103 домаќинства, кои се распространети во 25 града и 78 села низ земјава, во сите осум плански региони во земјава, и тоа во 37 општини (од кои 24,3% се урбани општини, додека преостанатите се рурални општини), 15 града и 56 села (од кои 62,8% припаѓаат на урбани општини, а остатокот на рурални општини). Најголем дел од примерокот (75,7%) или 78 домаќинства припаѓаат на руралното население, додека преостанатиот дел го сочинуваат домаќинства коишто живеат во урбани средини. При изборот на примерокот, се внимаваше на балансирана родова застапеност на испитаниците, со цел да се утврдат сличностите и разликите во родовите перспективи на степенот на сиромаштија. Изборот на примерокот и анкетата ги спроведе Националната федерација на фармери (НФФ) во периодот од 1 до 15 февруари 2022 година. Прашалникот беше достапен во електронска форма (Microsoft Forms Office 365) за избегнување на можни грешки при внес на податоците од страна на испитаниците, како и за поедноставно креирање на базата на податоци.

Прашалникот е подготвен од страна на експертите во консултација со НФФ. Прашалникот е структуриран од затворен тип прашања, со цел да се добијат конкретни одговори од страна на испитаниците. Прашањата се составени со понуден избор од опции на неколку можни одговори. Во некои случаи, каде што е потребно да се оцени одредена димензија на сиромаштијата, вклучени се и прашања со рангирање на Ликертова скала од 1 до 5. Дел од прашањата имаат биномен карактер (т.е. „ДА=1“ и „НЕ=0“) за да се поедностави прашалникот. Прашалникот претежно содржи дескриптивни податоци, поради квалитативната природа на анализата. Според тоа, првиот дел од прашалникот се состои од општ дел, кој ги опишува испитаникот и домаќинството, а преостанатите делови се однесуваат на различните димензии на повеќедимензионалната сиромаштија. Така на пример, вториот дел од прашалникот настојува да го опише пристапот до ресурси на примерокот, третиот дел – нивото на едукација и пристапот до образование, четвртиот дел – пристапот до здравствени услуги, петтиот дел – приходите на домаќинството и пристапот до капитал, а шестиот дел – пристапот до информација и социјалниот капитал.

Резултатите добиени од теренското истражување (анкетата) се внесени во однапред подготвена електронска база на податоци, а потоа соодветно обработени, претежно со дескриптивни статистички методи, а онаму каде што е потребно и со понапредни статистички методи. Различни дескриптивни методи се употребени во зависност од природата на променливите, односно дали тие се нумерички, квалитативни или ординарни. Овие резултати даваат преглед на внатрешниот круг од алатката за анализа на повеќедимензионалната сиромаштија во Република Северна Македонија, и тоа за пристапот до ресурси,

можности и избори, моќта и гласот на населението, како и човечката безбедност. При анализата на податоците, особен акцент се стави врз стратумите во однос на родот, со цел анализата да биде инклузивна и сеопфатна.

Развоен контекст

Овој дел вклучува анализи на развојниот контекст: политички и институционален контекст, економски и социјален контекст, еколошки контекст, конфликт и мирен контекст.

Политички и институционален развој

Формални институции, владеење на правото и човекови права, но и општествени норми и неформални институции.

Политиката во Република Македонија се одвива во рамки на парламентарна репрезентативна демократска република со премиерот како шеф на владата. Земјата функционира во рамки на повеќепартиски систем, но парламентарното работење во земјата е сè уште карактеристично поларизирано, со главните две политички партии (СДСМ и ВМРО-ДПМНЕ) и четири албански партии (Демократска унија за интеграција, Демократска партија на Албанците, Беса и Алијанса на Албанците) како главни актери на политичката сцена. Ситуацијата со пандемијата со ковид-19 дополнително влијаеше врз функционирањето на парламентот, при што се појави потреба за зајакнување на политичкиот дијалог. Извршната власт ја врши владата, а законодавната власт ја има парламентот. Правосудството е независно од законодавната и извршната власт. Избори се одржуваат на секои четири години, а последните се одржаа во 2020 година.

Жените учествуваат со 20% на министерските позиции, 7% како заменици министри и 25% се во улогата на државни секретари. Бројот на пратенички (47 од 120, односно 39%) е намален за една пратеничка во однос на претходниот законодавен дом. Бројот на пратеници од неможинските заедници е највисок досега (42, односно 35%). Од неодамна започна со функционирање Клубот на пратенички и меѓупартиските парламентарни групи за млади, ЛГБТИК, лица со попреченост и Роми. Меѓу вкупно 299 кандидати за градоначалници, 8% се жени. Жените сочинуваат околу 45% од сите кандидати за советници и предводат 111 кандидатски листи (19%).

Според последниот извештај на ЕУ (2021), Северна Македонија е умерено подготвена во реформата на јавната администрација. Во изминатиот период беше донесен посебен закон за решавање на прашањето за вработените во јавниот сектор, кои се вработени без формално и реално вклучување во нивните назначени вработувања. Застапеноста на жените во јавниот сервис останува над 50%, вклучително и во средниот менаџмент. Меѓутоа, жените се помалку застапени на највисоките менаџерски позиции. Правичната застапеност на малцинствата е неконзистентна во јавниот сектор и кај сите категории државни службеници. Принципот на правична застапеност на мажите, жените и етничките групи треба да се применува во целиот јавен сектор.

Владеене на правото, правосудниот систем и механизми за отчетност и корупција

Судскиот систем е умерено подготвен за усогласување со правосудниот систем на ЕУ. Кон крајот на 2020 година, судскиот систем бил сочинет од 493 судии (23 на 100.000 жители) – 61% женски судии и 187 обвинители (9 на 100.000 жители) – 55% жени обвинителки. Споредено со 2019 година, има мало намалување на бројот на судии и обвинители за 2020 година. Продолжува имплементацијата на Стратегијата за реформи во правосудството (2017 – 2022). Земјава е и **умерено подготвена и во превенцијата и борбата против корупција**. Во април 2021 година, парламентот ја усвои Националната стратегија 2021 – 2025 за спречување на корупцијата и конфликтот на интереси и поврзаниот акционен план. Случаите поведени од поранешното Специјално обвинителство (СЈО) продолжија да се спроведуваат. Северна Македонија продолжува со напорите за зајакнување на демократијата и владеенето на правото, вклучително и со активирање на постојните контроли и рамнотежи и преку пристапување до клучните политички и законодавни прашања.²

Слобода на изразување и здружување

Граѓанските организации продолжуваат со своето активно учество, задржувајќи ја важната улога во реформскиот процес во земјата. Во контекст на предизвиците со кои се соочуваат при закрепнувањето од кризата поради ковид-19, се очекува владините и невладините актери да градат долгорочни партнерства и да ја зајакнат постојната соработка. Што се однесува до **слободата на изразување**, општото опкружување во земјата е поволно за слободата на медиумите и овозможува критичко медиумско известување, иако беа забележани одредени тензии за време на известувањето за пандемијата со ковид-19. Медиумите беа вклучени во пакетот помош, но одредени аспекти од работничките права на новинарите треба сè уште да се решаваат.

Во процесот на медиумска слобода, потребно е да се обезбедат поголема транспарентност, независност и финансиска одржливост во однос на медиумското рекламирање од страна на државните институции и политичките партии. Родовиот стереотип опстојува, а жените во јавниот живот се сè уште подложни на напади преку социјалните медиуми.³

² EU COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT North Macedonia 2021

³ EU COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT North Macedonia 2021

Родова и меѓуетничка еднаквост

Република Северна Македонија има **мешана етничка структура**, со 64,2% Македонци, 25,2% од населението Албанци, Турци 3,9%, Роми 2,7%, Срби 1,8%, други 2,2% (проценка 2002 г.). Поради неговиот нерегулиран статус, се смета дека ромското население често е потценето во официјалната статистика, но резултатите од пописот што беше спроведен по речиси 20 години во 2021 година се очекува да дадат правичен приказ на етничката структура во земјата. Правната рамка за заштита на основните права во голема мера е во согласност со европските стандарди, но потребна е понатамошна посветеност како на локално, така и на национално ниво, со цел да се постигне понатамошно зголемување на довербата меѓу етничките заедници. Меѓуетничките односи се релативно стабилни, а Охридскиот рамковен договор продолжува со имплементација. Во сила се Законот за спречување и заштита од дискриминација и Комисијата за спречување и заштита од дискриминација и во процедура е донесување на Стратегијата за родова еднаквост 2021 – 2026, Национална стратегија за еднаквост и недискриминација 2022 – 2026. Земјата има ратификувано голем дел од меѓународните инструменти за човекови права. Соодветното собирање и анализа на податоците за родовите статистики бараат зајакнување на капацитетот на релевантните институции и подобрена координација. Правната рамка за заштита на правата на детето во голема мера е во согласност со меѓународните стандарди⁴. Во 2020 година, постигнат е умерен напредок во напорите за елиминирање на најлошите форми на детски труд. Министерството за образование и наука продолжи да ангажира дополнителни образовни медијатори, со цел да се отстранат бариерите за образование за најранливите популации, вклучително и децата Роми.⁵

Уставот на Северна Македонија ги гарантира слободата на изразување, слободата на говор, правото на пристап до информации и формирање институции за јавно информирање. Таа, исто така, ја гарантира слободата на примање и пренос на информации и ја забранува цензурата. Дополнително, Законот за спречување и заштита од дискриминација ја дефинира основата на дискриминација по пол, раса, боја, припадност на маргинализирана група, етничка припадност, јазик, државјанство, социјално потекло, религија или убедување, образование, политичка припадност, личен или социјален статус, ментална или физичка попреченост, возраст, семејна или брачна состојба, имотна состојба, здравствена и други основи. Од 2019 година, Законот првпат ја вклучува и сексуалната ориентација, како основа за дискриминација.⁶

⁴ EU COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT North Macedonia 2021

⁵ <https://www.dol.gov/agencies/ilab/resources/reports/child-labor/north-macedonia>

⁶ <https://www.refworld.org/pdfid/5aa12ad47.pdf>

Економски и социјален контекст

Пазарниот развој, синџирот на вредности, пристапот до пазарот, Законот за земјиштето, микрофинансирањето (вклучувајќи го и финансирањето на домувањето), осигурувањето и демографскиот развој во руралните средини.

Во текот на 2020 година, слично на состојбите во глобални рамки, пандемијата на ковид-19 и последователно преземените заштитни мерки имаа силно влијание врз домашната економија. **Економската активност оствари пад** од 4,5%, при намалување и на домашната и на извозната побарувачка. Падот на економската активност неповолно се одрази врз речиси сите економски дејности. Особено погодени беа услужната дејност, градежништвото и индустријата, како дејности што се најмногу изложени на мерките за социјално дистанцирање и нарушените синџири на производство во глобални рамки. Мерките придонесоа за ублажување на неповолните влијанија врз економијата и посредно врз финансискиот сектор и со тоа за зачувување на финансиската стабилност. Сепак, неизвесноста и натаму е висока, со нагласени ризици во однос на економскиот раст.⁷

Според проценетите податоци на Државниот завод за статистика, стапката на раст на бруто-домашниот производ (БДП) за четвртото тримесечје од 2021 година изнесувала 2,3%. Во пандемијата, фискалниот дефицит се искачил на 8,2% од БДП во 2020 година, додека нивото на јавниот долг нагло се зголемило на 60,2% од БДП, поради неопходноста од покривање на дополнителните финансиски потреби. Нето-надворешниот долг во 2021 година бил поголем за 1,2% како процент од БДП во споредба со 2020 година, а како резултат на зголемените јавни и приватни задолжувања, или над 3,3 милијарди евра (28,2% од БДП).⁸ Деловното опкружување продолжува да биде оптоварено од сè уште постоечката неформална економија.⁹ Учеството на секторот земјоделство, шумарство и рибарство бележи постојано намалување во вкупниот БДП и во 2019 тој изнесувал 8,1% (7,1% во III тримесечје во 2021 година).¹⁰ Новонастанатата ситуација со руско-украинската војна веќе доведе до сериозни нарушувања на макроекономските текови. Во моментот сме сведоци на општ пораст на цените и се очекува уште поголем раст на инфлацијата, а со тоа и пораст на сиромаштијата во земјата.

⁷ Извештај за финансиската стабилност во Република Северна Македонија во 2020 година, Народна банка на Република Северна Македонија, Дирекција за финансиска стабилност, банкарска регулатива и решавање банки, https://www.nbrm.mk/content/Regulativa/FSR_2020_MKDN.pdf

⁸ <https://faktor.mk/nadvoreshen-dolg-na-makedonskata-ekonomija-vs-rusko-ukrainskata-kriza->

⁹ EU COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT North Macedonia 2021

¹⁰ МАКСтат, ДЗС 2022

Можности за еднаков пристап на жените и младите

Пазарот на трудот во Северна Македонија доживеа сериозно нарушување за време на кризата од ковид-19, но стапката на невработеност, сепак, бележи намалување од 17,4% во 2019 година на 16,6% во 2020 година и 16% во 2021 година.¹¹ Според извештајот за глобалниот родов јаз од 2021 година, еднаквоста во земјата се подобрила и постигнала оценка од 0,715 (во споредба со 0,635 оценки во 2020 година, 1,00 е паритет), со јаз во платите од 12% во 2019 година. Во 2020 година, стапката на вработеност (20-64) изнесувала 68,9% кај машката популација, во споредба со 49% за жените – висок јаз меѓу половите во вработеноста од 19,9% поени. Невработеноста кај младите останува висока, неодамна поддржана од владината шема за младински гаранции. Жените и младите се особено изложени на проблемот на невработеност и неактивност, слично како и лицата со попреченост и нискоквалификуваните работници. Околу 80% од невработените се долгорочно невработени, што во голема мера ја одразува неусогласеноста на вештините. Учеството на неформалното вработување во вкупните вработени останува високо, односно околу 14% во 2019 година, според владините податоци (иако во постојано опаѓање од 2015 година). Во просек, даночниот систем е регресивен, при што стапката на данок има најголем ефект врз лицата со ниски приходи.

Позитивниот економски раст поткрепен со растечките можности за вработување, растечките плати и социјалните трошоци придонесе за намалување на сиромаштијата од 27% во 2010 година на 21,5% во 2015 година. Од 2015 година, уделот на населението што живее во сиромаштија остана стабилен и изнесуваше околу 22% (Слика 3). **Групите што се најмногу изложени на ризик** се: семејствата со деца (45,3%), домаќинствата со самохрани родители (42,8%) и невработените лица (41,7%). Вработените лица и пензионерите имаат најниска стапка на сиромаштија (околу 10%), иако процентот на вработени сиромашни лица (односно уделот на работници што заработуваат под линијата на сиромаштија) изнесувал 8,3% во 2019 година, поради високиот број работници ангажирани на слабо платени и ниско продуктивни работни места. Оваа ситуација видно се измени за време на кризата со ковид-19 која ќе има долготрајни последици врз пазарот на трудот. Националната стратегија за вработување 2021 – 2027 година, преку усогласени акции на политики што ќе ги опфатат образованието и обуката, развојот на економијата и на претпријатијата и политиките на пазарот на трудот, поставува насоки за справување со последиците од пандемијата и обезбедување еднакви можности за пристојно вработување за сите мажи и жени во Република Северна Македонија.¹²

Ниското ниво на намалување на сиромаштијата во последните неколку години може да се припише на ниската ефективност на системот за социјална помош и нискиот интензитет на работна активност на најсиромашните домаќинства. Социјалните трансфери (со исклучок на пензиите) го намалуваат бројот на лица во ризик од сиромаштија за приближно 32,4% во земјите од ЕУ, додека во Република Северна Македонија, социјалните трансфери го намалуваат ризикот од сиромаштија за само 14,9%. Реформата на системот за социјална заштита донесена во 2019 година го зголемила износот на помошта и се очекува да се подобри ситуацијата кај оние категории граѓани што се најизложени на ризик (само 34% од најсиромашната категорија граѓани добивале некаков вид социјална помош – 2016 година).¹³

¹¹ ДЗС, 2022, <https://www.stat.gov.mk/KlucniIndikator.aspx>

¹² НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА ЗА ВРАБОТУВАЊЕ 2021 – 2027 ГОДИНА со Акциски план за вработување 2021 – 2023 година, 2021. Влада на Република Северна Македонија, Министерство за труд и социјална политика

¹³ НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА ЗА ВРАБОТУВАЊЕ 2021 – 2027 ГОДИНА со Акциски план за вработување 2021 – 2023 година, 2021. Влада на Република Северна Македонија, Министерство за труд и социјална политика

Според податоците на Државниот завод за статистика, бројот на полнолетни **корисници на социјална заштита** изнесувал 43.040 лица и 14.758 малолетни лица во 2017 година. Бројот на семејства, односно домаќинства приматели на гарантирана минимална помош е зголемен од 26.160 во 2017, на 35.500 во 2021 година, што е зголемување за повеќе од 9.000 домаќинства¹⁴. Лаекенскиот индикатор кој ја означува стапката на сиромашни или социјално исклучени лица изнесувал околу 40%, без големи полови разлики. Околу 30% проценти од населението не може да си дозволи барем 4 од 9 потреби (еднаква процентуална распределба според возрасни групи во периодот од 2017 до 2019 година). Жените сè уште претставуваат најнеактивна група население, во најголем дел поради извршувањето на домашните обврски. Во 2020 година е регистрирано благо намалување на процентот на неактивни жени на возраст од 20 до 64 години, но овој процент сè уште е висок и изнесува 59,3% (61,6% во 2019/62,3% во 2018 година)¹⁵. Наодите од истражувањето на влијанието на ковид-19 врз мажите и жените покажуваат дека родовите разлики во примерокот, во поглед на статусот на испитаниците на пазарот на трудот, ги рефлектираат официјалните статистики во поглед на постоечкиот родов јаз во вработеноста, невработеноста и неактивноста на пазарот на трудот на жените и мажите. Имено, вработеноста е повисока кај мажите, каде што повеќе од половината (55 проценти) се вработени, наспроти 39% вработени жени. Кај жените, пак, речиси половина (49%) се неактивни на пазарот на трудот, наспроти 37 проценти кај мажите. Во поглед на невработеноста, родовите разлики се помали, па сепак невработеноста е повисока кај жените, па така 12% од жените имаат статус на невработени, наспроти 8% невработени кај мажите. Родовите разлики се евидентни и во поглед на различните возрасни групи каде што мажите имаат повисока вработеност споредено со жените во секоја од различните возрасни групи. Највисок процент на вработени жени и мажи има во возрасната група 35-44 години, 61% кај жените споредено со 86% кај мажите. Невработеноста и за жените и за мажите е највисока меѓу возрасната група 45-54 години, каде што невработени се 21% од жените наспроти 15% од мажите. Во поглед на неактивноста на пазарот на трудот, кај мажите е највисока неактивноста меѓу младите помеѓу 18-34 години каде што 43 проценти се неактивни (наспроти 49 проценти во истата возрасна група кај жените). Кај жените, пак, највисок процент на неактивност има во возрасната група 55-64 (66%), додека кај мажите во истата возрасна група се неактивни 30 проценти. Најголемиот процент од вработените жени (97%) и мажи (94%) работат со формални договори за вработување, но повеќе мажи (6 проценти) споредено со жени (3%) работат со неформални договори за вработување.¹⁶

Во истоимената анализа наодите покажуваат дека постои зголемување на времето поминато во активности за грижа и дека домашните работи се поголеми кај оние што се во брак/партнерска заедница и имаат деца. Степенот на нееднаква поделба на одговорностите во домот, кога станува збор за домашна работа, е илустративен и со наодите што покажуваат дека 30% од мажите вообичаено не готват, 15% вообичаено не се занимаваат со активности поврзани со управување на домаќинството, а 14% не се занимаваат со чистење и одржување на хигиената во сопствениот дом. Наодите укажуваат на продлабочување на веќе постојните родови нееднаквости во поглед на времето поминато во неплатена работа во домот, односно пандемијата значајно влијаела врз дополнително зголемување на времето што жените го поминуваат во домашна работа и грижа за децата и други лица.

¹⁴ EU COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT North Macedonia 2021

¹⁵ Државен завод за статистика, Мак Стат база на податоци, 2022

¹⁶ https://eca.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20ECA/Attachments/Publications/2020/09/RGA_The%20Impact%20of%20COVID-19_NM_MK_Final_2020_09_29-min.pdf

Испитаниците во урбаните средини сметаат дека со почетокот на кризата им се зголемил бројот на часови поминати во готвење, чистење и управување со домаќинството и грижа и едукација на децата, додека кај испитаниците од руралните средини е поголем порастот кај времето поминато во активности како што се носење вода и огревно дрво и помагање и грижа за стари/болни/возрасни лица или/и лица со попреченост. Овие наоди ја рефлектираат состојбата со разликите што постојат меѓу урбаните и руралните средини во пристапот до социјална инфраструктура. Имено, во урбаните средини има поголем пристап до институции за грижа (градинки, специјализирани центри и домови за грижа на возрасни лица и лица со попреченост), има подобра патна инфраструктура и јавен транспорт, како и поголеми можности за ангажирање на платени работници/чки кои извршуваат различни домашни активности, како и грижа за децата (овие работнички во најголема мера се повторно жени). Ограничениот пристап до градинки во руралните средини ги принудува фамилиите со деца да се потпираат повеќе на помошта и поддршката од членовите на семејството и пошироката фамилија, роднини и пријатели. Со почетокот на пандемијата и примената на мерките за изолација, затворените институции за грижа, како и губењето на можностите за ангажирање на платени домашни работнички/ци влијаат повеќе кај граѓаните од урбаните средини и се одразуваат на регистрирано зголемување на часовите поминати во активностите за грижа и домашните работи. Наодите покажуваат родова разлика кај типот активности што ги извршуваат жените и мажите. Имено, жените поминуваат повеќе време во готвење, чистење, грижа и поддршка на децата и стари лица, додека мажите трошат повеќе време на купување намирници и играње со децата.¹⁷

Демографски развој во руралните средини

Руралните области во Северна Македонија покриваат околу 88,7% од територијата во која живее 47,5% од вкупното население. Тренд во руралните средини е силна емиграција која е особено евидентна во последните години. Околу 50% од руралното население е активно на руралните пазари на трудот, со повисоки стапки на вработеност (70%) забележани за руралното машко население. Стапката на невработеност е намалена кај машката популација во последните години, додека таа останува речиси непроменета кај женската популација. Подобрувањето на пристапот до пазарите за жените земјоделки треба да остане главен фокус на земјоделските политики. Иницијален напредок е постигнат во родово одговорното буџетирање, иако претстои многу работа за да се постигнат поважни резултати за ова прашање. Во првата фаза, 250 земјоделки добија финансиска поддршка за проширување на нивните бизниси во рамки на новата мерка 115 (Поддршка за активен женски член во земјоделското домаќинство) во Програмата за рурален развој.¹⁸

Пристапот до ресурси и можности за економско и социјално зајакнување помеѓу мажите и жените во руралните средини е ограничен, па така бројот на жени носители на стопанствата во рамки на вкупниот број земјоделци изнесува само 10,4%, а само 12,01% од жените се сопственици на земјиште со ниско учество во процесот на донесување одлуки релевантни за производствените активности. Поради неповолната позиција на жените како удел во работната сила и во однос на приходите во семејството, младите жени во руралните области најчесто не ја гледаат својата идни-

¹⁷ https://eca.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20ECA/Attachments/Publications/2020/09/RGA_The%20Impact%20of%20COVID-19_NM_MK_Final_2020_09_29-min.pdf

¹⁸ <https://www.unwomen.org/en/news/stories/2021/10/feature-women-agricultural-producers-in-north-macedonia-get-help-to-grow-their-businesses>

на во земјоделството и се подготвени да останат во руралните области само ако се во можност да добијат друг тип вработување¹⁹.

Земјоделскиот сектор се карактеризира со мали земјоделски домаќинства со поразновидно производство, од кои половина се помали од 1ха. Поголемите фарми (земјоделски компании) претставуваат околу 1% од вкупното земјоделско население и обработуваат околу 10% од вкупното обработливо земјиште. Околу 80% од земјоделското земјиште е приватно, додека преостанатите 20% се во државна сопственост. Земјоделската статистика е делумно усогласена со правото на ЕУ. Истражувањето за структурата на фармата беше одложено поради ковид-19. Пазарот на земјоделско земјиште не е доволно функционален и нема динамика во понудата.²⁰

Со цел да се зајакне позицијата на малите земјоделски стопанства и да се поттикне нивното здружување, во 2021 година беше изработена и Националната стратегија за развој на земјоделските задруги за периодот 2022 – 2028 година. Бројот на **земјоделски задруги** е сепак многу мал и изнесува 63 регистрирани, од кои 45 активни земјоделски задруги со 615 члена на целата територија на земјата. Улогата на жените во земјоделските задруги е сè уште слаба и потребно е понатамошна поддршка за вклучување на младите и жените во земјоделските задруги.²¹

Во однос на ИПАРД-поддршката најголем интерес сè уште има за набавка на опрема и машини. Слаб е интересот за инвестициски активности за изградба или реконструкција на земјоделски објекти, развој на инфраструктура на фармите или објекти за активности по бербата и директен маркетинг на фармите, најмногу поради неможноста на барателите да добијат дозволи за градба/реконструкција. Легализацијата на фармите, недостатокот на детални урбанистички планови во селата и слабите капацитети на руралните општини одговорни за ова прашање се дополнителни проблеми што го попречуваат процесот на добивање одобрение за изградба или реконструкција. Слаб е интересот и за инвестиции во системи за наводнување, комбајни, специјализирани приколки и возила за земјоделски транспорт и набавка на повеќегодишни дрвја и растенија (Мерка 1 и 3). Во мерката за диверзификација на фармите и развојот на бизнисите, најголем е интересот за инвестирање во изградба и реконструкција на оперативни објекти за соодветните економски активности, инвестиции за подобрување на инфраструктурата на барателите и инвестиции во специјализирана опрема за преработка (Мерка 7).²²

За периодот 2017 – 2019 година, согласно со Државниот завод за статистика, во просек 45% од вкупниот број вработени во државата (342.474) се вработени во руралните средини. Од нив 19% се самовработени, а 12% е неплатен семеен труд. Руралните жени се најмалку активни на пазарот на трудот, особено жените во старосната категорија од 40-59 години.²³ Овој висок процент произлегува најмногу од нивниот ангажман во домот, грижата за деца, грижата за постари лица и други домашни обврски кои претставуваат неплатен труд. Дури и кога работниот труд на жената е платен, тие заработуваат само 33% од она што го заработуваат мажите во истиот сектор.

¹⁹ МЗШВ, 2021. Националната стратегија за земјоделството и руралниот развој за периодот 2021 – 2027 година.

²⁰ Martinovska Stojceska et al. 2021. Recent agricultural policy developments in the context of the EU approximation process in the pre-accession countries

²¹ МЗШВ, 2021. Националната стратегија за развој на земјоделските задруги за периодот 2022 – 2028 година.

²² МЗШВ, 2021. Годишен извештај за следење на спроведувањето на ИПАРД-програмата 2014 – 2020 (за периодот до ноември 2021).

²³ RodovaEdnakvost2_mk.pdf (stat.gov.mk)

Анализата на податоци од Државниот завод за статистика за вработени според полот, местото на живеење (урбано/рурално место) за 2019 година ни покажува дека бројот на вработени жени во урбаните области е 178.247, додека во руралните области е 86.647. Како работодавци, во урбаните области се јавуваат 6.749 жени, додека во руралните области тој број жени е значително понизок (1.567 жени). Во урбаните области има 8.816 самовработени жени наспроти 12.065 во руралните. Во урбаните области 22.578 жени спаѓаат во категоријата „неплатен семеен работник“, а во руралните области овој број изнесува 23.544 жени. Процентуално, жената во руралните области се појавува како работодавец со само 0,5% и како самовработено лице со само 3,5%. Во 2020 година во Единствениот регистар на земјоделски стопанства има 175.088 регистрирани земјоделски стопанственици. Од нив 38.328 се регистрирани жени како носители на земјоделски стопанства. Само 5% од жените од рурални средини се сопственички на имот и тоа доведува до ситуација во која жената претприемач е ограничена во поседување средства за водење и развивање сопствен бизнис. Согласно со публикацијата „Положбата на руралните жени во македонското општество“ изработена во рамки на проектот „Одговор на социо-економските ефекти од ковид-19, преку поддршка на ранливите групи на ниско платени работници, работници кои се дел од неформалната економија и привремено вработени работници“, од 2021 година, руралното население е лишено од многу придобивки во однос на населението во урбаните области во многу аспекти. Така, 36% од оние што живеат во рурални области се соочуваат со проблем на пристап до банкарски услуги, 24% со пристап до поштенски услуги и 20% со пристап до културни објекти. Основните услуги за транспорт не се достапни или се тешко достапни за 22% од населението во руралните области. Јавниот превоз е повеќе достапен во низинските рурални предели и него го користат жените, но поради ограничувањата на патниот превоз тие се во доста неповолна положба бидејќи имаат ограничена мобилност – не можат да одат сами на лекар, не можат да ги носат децата до најблиските детски градинки, не можат да ги посетат центрите за социјална заштита за да остварат социјални права, или Агенцијата за вработување за да бараат работа и да бидат редовно информирани итн. Потребата од подобрување на патната мрежа во руралните области е нагласена како висок приоритет, како во низинските села(51%) така и во планинските села (54%).²⁴

Комитетот за елиминирање на дискриминацијата врз жените, задолжен за следење на имплементацијата на Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жената, во извештајот од 2018 наменет за Република Северна Македонија искажува загриженост во врска со можностите жените да наследуваат земја, немање индикатори во програмите и статистиките за следење на развојот, проблемите и предизвиците на жените во руралните средини, малиот процент на учество на жените во финансиските инструменти, неадекватни мерки за надминување на последиците од климатските промени кои директно и негативно влијаат врз жените.

Препораки во CEDAW-извештајот за РСМ на Комитетот за елиминација на дискриминацијата врз жените за 2018 наменети за руралните жени:

- да им обезбеди на жените од руралните средини пристап до различни видови пензии и надоместоци за соодветен животен стандард и да обезбеди директна корист од програмите за социјална заштита на својата територија;

²⁴ Документ за јавни политики „Жените во руралните средини и претприемништвото“ file:///C:/Users/Dell/Downloads/Dokument%20javni%20politiki_6.pdf

- да ги усвои мерките за регистрирање и препознавање на работата на жените од руралните средини и да се направат одредби за признавање на нивните права на социјални бенефиции, вклучувајќи боледување, родителско отсуство, пензии и други надоместоци за социјална заштита;
- да развие стратегија за да обезбеди пристап на жените од руралните средини до земјиште и сопственост и да преземе мерки за заштита на нивната безбедност од аспект на сопственоста на земјиштето, вклучувајќи кампањи за подигнување на свеста за предизвикување на културни и традиционални начини кои спречуваат еднаков пристап и контрола на земјиштето од страна на жените;
- да усвои мерки за тенденција и обезбедување придобивки од политиките за рурален развој што ќе ги олеснат и промовираат правата на жените од руралните средини, без оглед на нивниот граѓански статус, занимање или сопственост на земјиште и во својот следен периодичен извештај да обезбеди информации за конкретните политики, индикатори и цели за еднакво вклучување на жените од руралните средини во јавните политики и планови;
- да обезбеди жените од руралните средини да имаат пристап до субвенции и мерки за поддршка на руралниот развој до највисок можен степен;
- да усвои мерки за да им се обезбеди на жените од руралните средини да бидат застапени во процесите на донесување одлуки на сите нивоа во земјоделскиот сектор, вклучувајќи ги и политиките за намалување на ризикот од катастрофи, управување со штетите од катастрофите и климатските промени;
- да ги вклучи жените од руралните средини во создавањето и развојот на здравствените услуги и програми во руралните средини и да обезбеди здравствени услуги сеопфатни и достапни за сите на територијата на целата држава²⁵.

Анализата за маргинализираните групи подготвена од Националната федерација на фармери покажа дека кризата поради ковид-19 ги засега сите аспекти на животот и значајно ги зголемува ризиците на маргинализираните групи во руралните средини. Ковид-19 влијае врз пристапноста до јавни услуги на ризичните категории испитаници, има влијание врз приходите на испитаниците и врз нивната економска моќ. Негативните аспекти на кризата се идентификувани и во однос на локалната економија и развојот на земјоделството, како и врз пласманот на земјоделските производи. Таа драстично влијае врз интензитетот на јавниот транспорт на жителите од руралните средини, а со самото тоа ја зголемува и социјалната исклученост на маргинализираните групи, особено на лицата со попречености кои стануваат уште поневидливи за системот. Исто така, истражувањето покажа дека кризата поради ковид-19 има драстични негативни ефекти врз пристапот до културни, спортски, социјални и религиозни настани и активности, а со тоа го зголемува ризикот од социјална исклученост.²⁶

²⁵ Извештај на ООН Комитетот за елиминирање на дискриминацијата врз жените задолжен за следење на имплементацијата на Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жената - https://www.ecoi.net/en/file/local/1455810/1930_1546509736_n1837827.pdf

²⁶ Анализа за потребите, предизвиците и ризиците на маргинализираните групи во руралните средини погодени од корона-кризата. file:///C:/Users/Dell/Desktop/NFF/2020/finalni%20analizi/marginalizirani%20grupi/Analiza_Marginalizirani%20grupi_02.pdf

ЕКОЛОШКИ КОНТЕКСТ

Влијанието од климатските промени (тековно и идно), управување со природните ресурси, води и управување со отпадот

Последната декада од 20 век и почетокот на 21 век во климатски контекст се најтоплите периоди во целиот свет. Тоа се и најспецифичните периоди од временски и климатски аспект и во Република Северна Македонија. Под влијание на природните услови, како и под влијание на човековите активности, во последните триесетина години се јавуваат промени на климата во глобални размери на територијата на Југоисточна Европа, но и во земјава. Климатските промени се карактеризираат, пред сè, со зголемување на температурата на воздухот, промената на режимот на врнежи, како и зголемената фреквенција на екстремните временски настани и на периодите со екстремни климатски услови.

Одржливо управување со природните ресурси

Во Северна Македонија, предизвиците во однос на животната средина се загадувањето на воздухот од металуршките погони, Скопје секоја зима има сериозни проблеми со загадувањето на воздухот како резултат на индустриските емисии, чадот од печките на дрва и издвуните гасови од старите автомобили. Вкупните обновливи водни ресурси се 6,4 милијарди кубни метри. Квалитетот на воздухот, финансиската поддршка за инвестиции за намалување на употребата на фосилни горива, но ограничената имплементација и ресурси, слабата меѓусекторска соработка и координацијата меѓу централните и локалните власти го ограничуваат влијанието на мерките за намалување на аеро-загадувањето. Загадувањето на воздухот во поголемите градови останува сериозна загриженост. Донесени се збир закони за управување со отпад и посебни текови на отпад што ги инкорпорираат принципите на циркуларна економија. Подготвени се Националниот план за управување со отпад (2021 – 2031) и првиот Национален план за превенција од отпад (2021 – 2027) кои чекаат да бидат усвоени. Воспоставувањето на регионалниот систем за управување со отпад и понатаму се соочува со одложувања. Одделното собирање текови на отпад и економските инструменти за промовирање на рециклирање, повторна употреба и спречување отпад остануваат ограничени.

Климатски промени

Во оваа декада, девет години (2012 – 2020) се во рангот на седум највисоки вредности на годишната температура на воздухот за периодот 1951 – 2020 година. Во текот на периодот 1991 – 2020 година просечната годишна температура е повисока на целата територија во границите од 0.7°C до 1.4°C. Анализа на отстапувањата на просечните сезонски температури од просекот за 1961 – 1990 година, исто така, покажува најголеми вредности за периодот 1991 – 2020 година, при што се забележува најголем пораст на летната температура со отстапувања во границите од 1.2°C до 2.2 °C²⁷. Многугодишниот од годишната сума врнежи укажува на генерален тренд на намалување на врнежите, меѓутоа поради брзите промени на врнежите, од година во година не може експлицитно да се определи висината на намалувањето. Најголемо намалување на годишниот број денови со снежна покривка (од 3 до 12 дена) е за периодот 1991 – 2020 година.

²⁷ <https://api.klimatskipromeni.mk/data/rest/file/download/9bb56dc7bf6f2506b7bd3ef66337144129a5356acf01de3a7683d0edab3facdf.pdf>

Земјоделското производство е неделиво поврзано со климата, што го прави да биде еден од економските сектори што се најмногу чувствителни на клима. Во земјите како што е Република Северна Македонија, ризиците од климатските промени во земјоделскиот сектор се големи. За правилен раст и развој на растенијата покрај температурните индекси, од особена важност е должината на траење на вегетацискиот период. Најголемо продолжување на вегетацискиот период е забележано за периодот 1991 – 2020 со најмногу 16 дена во Гевгелија. Мало намалување на траењето на вегетацискиот период е забележано за Демир Капија и Берово, пократко за 2 односно 4 дена.

Во моментов се подготвува Четвртиот национален план за климатски промени кој се очекува да биде готов и усвоен од Владата до јуни 2022 година²⁸. Северна Македонија ја усвои Стратегијата за климатски промени за периодот 2019 – 2028 година, но нејзината имплементација е сè уште во рана фаза. Акцискиот план за периодот 2021 – 2023 сè уште не е изготвен. Стратешката и законодавната рамка не е приспособена на стратешките цели на ЕУ кои произлегуваат од европскиот зелен договор. Законот за климатски промени е во рана фаза на подготовка. Усогласувањето на правната рамка со правото на ЕУ останува ниско, а човечките и финансиските ресурси се многу ограничени.²⁹

Контекст на конфликт и мир

Општествените тензии, кривката, криминалот и насилството, внатрешната и надворешната безбедносна состојба, кои се поврзани со конфликти, но исто така и со економскиот развој и со правдата

Историски гледано, балканскиот регион е опишан како опасна „мешавина од слаби држави, недржавни политички системи и сегашни или идни протекторати“, каде што процесите на делегитимирање ја уништуваат демократијата. Карактеристично е дека поларизираните партиски систем и недовербата во водечките политичари, кои не се посветени на општествениот и економскиот развој, не придонесуваат за создавање позитивен амбиент и услови за живот.³⁰

Една од главните политички цели на земјата е пристапувањето во ЕУ и според тоа, усогласување на сите закони и стратешки документи со ЕУ-законодавството. Северна Македонија е кандидатка за ЕУ од 2005 година која го потпиша пристапниот протокол за НАТО-членка во февруари 2019 година. Северна Македонија интензивно работи на одржување на добрите односи со земјите од непосредното опкружување, но потребно е решавање на сè уште отворените прашања и спорови со земјите од регионот. Постојните билатерални договори, вклучително и Договорот од Преспа меѓу Северна Македонија и Грција, како и Договорот за пријателство, добрососедство и соработка со Бугарија, се очекува да бидат имплементирани од сите засегнати страни.³¹

²⁸ <https://klimatskipromeni.mk/article/31>

²⁹ EU COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT North Macedonia 2021

³⁰ <https://cdn.sida.se/publications/files/sida3044en-macedonia-a-conflict-analysis.pdf>

³¹ EU COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT North Macedonia 2021

Политички аспекти како предуслов за конфликт

Продолжуваат напорите за зајакнување на демократијата и владеењето на правото, вклучително и преку активирање на постојните контроли на достапност до клучните политички и законодавни прашања. Земјата покажува висока посветеност во испорачувањето резултати во клучните области кои се неопходни во исполнувањето на визијата за пристапување во Европската Унија („Европа дома“) и борбата против корупцијата. Сепак, парламентарната работа беше попречена од политичката поларизација, засилена со ковид-19, што повремено влијаеше врз непреченото функционирање на парламентот. Потребни се напори за зајакнување на улогата на парламентот како форум за конструктивен политички дијалог, особено за реформската агенда на ЕУ³².

Човечката безбедност го претставува внатрешниот круг ресурси и опфаќа различни аспекти во кои спаѓа не само прашањето на физичката безбедност туку и социо-економската безбедност. Во Северна Македонија, родовото насилство останува една од најзначајните манифестации на нееднакви родови односи и дискриминација на жените во земјата. Речиси половина (45%) од жените изјавиле дека доживевале психичко, физичко и/или сексуално насилство од страна на интимен партнер. Жените и девојките од ромска национална припадност се соочуваат со највисоки стапки на дискриминација, насилство и родова нееднаквост. Во 2011 година, земјата ја потпиша Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените (Истанбулска конвенција) која беше ратификувана кон крајот на 2017 година. Развиен е и Национален акциски план за спроведување на Истанбулската конвенција (2018 – 2023). Во моментот постојат национални системи за превенција, откривање, упатување и одговор на децата жртви на насилство и злоупотреба. Сепак, постојат многу празнини што го спречуваат ефикасното работење. Во 2020 година, земјата постигна умерен напредок во напорите за елиминирање на најлошите форми на детски труд. Министерството за образование и наука продолжи да ангажира дополнителни образовни медијатори, со цел да се отстранат бариерите за образование за најранливите популации, вклучително и децата Роми.

Во однос на **криминалот**, вклучително и убиство и обид за убиство, се забележува зголемување од 46% на бројот на убиства (19 случаи, во споредба со 13 во 2018 година), намалување за 47% во случаите на обид за убиство (18 случаи), а намалување од 13% кај актите на насилство (231 случај). Бројот на пријавени случаи на силување е зголемен за 6% (32 случаи во споредба со 30 случаи во 2018 година). Сексуалните напади на малолетници се намалени за 13%, а пријавите за други сексуални злосторства врз деца се зголемени за 25%. Семејното насилство е постојан и чест проблем. Според анализата на податоци за периодот јануари – јуни 2019 и 2020 година на Министерството

³² EU COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT North Macedonia 2021

за труд и социјална политика, процентот на зголемување на жртвите на семејно насилство во 2020 година е за 7,4% повисок во споредба со истиот период од 2019 година. Во периодот од јануари заклучно со јуни 2020 година биле евидентирани 824 жртви на семејно насилство, од кои 611 се жени, 140 мажи и 73 деца. Од Министерството за внатрешни работи, пак, регистрирале и убиства и обиди за убиства при извршување семејно насилство. Во периодот од 10 март до 31 јули 2020 година се регистрирани три (во споредба со две во 2019 година) кривични дела „убиство при вршење семејно насилство“, за кои се пријавени тројца (во споредба со двајца во 2019 година) сторители.³³ Во Република Северна Македонија, во периодот од 2008 до 2020 година се убиени вкупно 96 жени, од кои најмалку 50 се феминициди.³⁴ Сајбер-криминалот продолжува да загрижува, бидејќи хакирањето и прекршувањето/пробивањето на податоците се зголемија ширум светот (156 документирани прекршоци за компјутерски криминал). Активистите за правата на жените формираа социјално движење со хаштагот #ISpeakUpNow (превод на англиски јазик) за да ја покажат нормализацијата на сексуалното вознемирување во општеството. Сексуалното вознемирување на жените на работно место е сè уште проблем, но жртвите генерално не ги покренуваат случаите поради страв од публицитет и можно губење на работата. Нема законски ограничувања за истополовите сексуални односи. Повеќето јавни згради се достапни за лицата со попреченост, а неконзистентните инспекции резултираат со изградба на нови објекти кои исто така не одговараат на нивните потреби. Јавниот превоз за лицата со попреченост е многу ограничен; но набавените автобуси во 2013 година за Скопје се достапни за лицата со телесен инвалидитет.

---

³³ <https://mojzbor.com/porast-na-semejno-nasilstvo-vo-period-na-pandemija/>

³⁴ [Анализа на случаи на феминицидиfile:///C:/Users/Dell/Downloads/Femicid_MK.pdf](file:///C:/Users/Dell/Downloads/Femicid_MK.pdf)

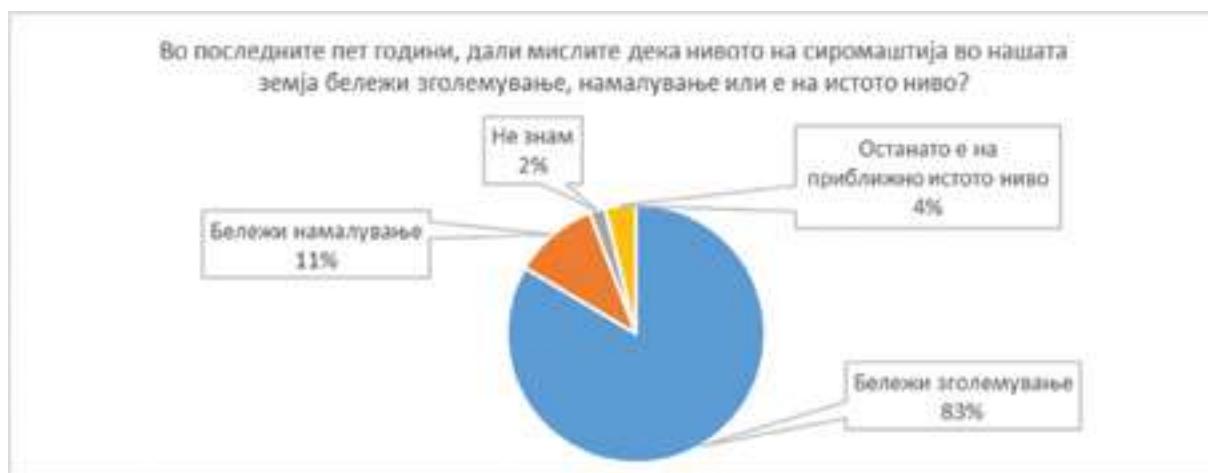
Четириите димензии на сиромаштија

Во ресурси спаѓаат различни видови средства – од пристапот до основно социјално финансирање и кредити до ресурси во смисла на капитал и земјиште. Сите прашања и сите одговори треба да ги земат предвид и родовите димензии. Пристапот до ресурсите од различен материјален и нематеријален тип (приход, капитал, здравство и образование, социјални и семејни мрежи и др.) е од суштинско значење за одржување на достоинствен животен стандард, како и за обезбедување услови за напредок и подобрување на животниот стандард на луѓето. Државниот завод за статистика врз основа на податоците од Анкетата за приходите и условите за живеење ги пресмета лаекенските индикатори за сиромаштија за 2019 година. Основа на пресметките на сиромаштијата се приходите, а прагот на сиромаштијата е дефиниран на 60% од медијалниот еквивалентен приход. Според податоците, во 2019 година, стапката на сиромашни лица во Република Северна Македонија изнесуваше 21,9%. Анализирани по типови домаќинства, стапката на сиромаштија на домаќинствата составени од двајца возрасни со две издржувани деца во 2019 година е 19,5%. Според најфреквентниот статус на економска активност, стапката на сиромашни вработени лица е 8,8%, додека стапката на сиромашни пензионери е 7,8%. Gini/Џини коефициентот (мерка за нееднаквост во распределбата на приходите) изнесува 30,8 %.³⁵

Ниво на сиромаштија во земјава – перспектива на примерокот

Најголем дел од примерокот (или 83% од испитаниците) смета дека **нивото на сиромаштија во земјава бележи зголемување во последните пет години** (Графикон 1). Во последните пет години, околу 48% од примерокот искусиле настан којшто довел до намалување на животниот стандард на домаќинството, а околу 39% од нив сметаат дека наредните пет години ги очекува настан што ќе го намали нивниот животен стандард (Табела 1).

Графикон 1. Перцепција на испитаниците во однос на нивото на сиромаштија во земјава

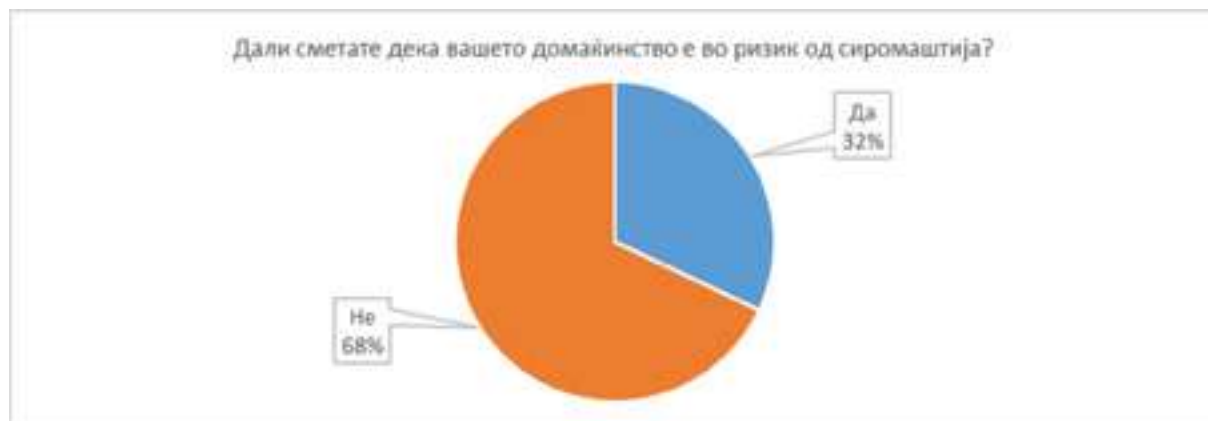
³⁵ https://www.stat.gov.mk/pdf/2020/4.1.20.97_mk.pdf

Табела 1. Перцепција на испитаниците во однос на промените во економската состојба на домаќинството

Состојба	Дали неодамна (во последните пет години) сте искусиле настан којшто довел до:	Дали во блиска иднина (во следните пет години) очекувате настан којшто ќе придонесе за:
Зголемување на приходот	5%	8%
Намалување на животниот стандард	48%	39%
Намалување на приходот	12%	28%
Подобрување на животниот стандард	12%	10%
Ништо од наведеното	24%	16%

Сепак, најголем дел од примерокот (или 68% од испитаниците) смета дека нивното домаќинство не е во ризик од запаѓање во сиромаштија (Графикон 2). Најголем дел од примерокот (или 30% од испитаниците) смета дека сиромаштијата во земјава е резултат на големиот број неправди во нашето општество, а 13% од нив сметаат дека сиромаштијата во нашава земја се јавува поради мрзливоста.

Графикон 2. Перцепција на испитаниците во однос на ризикот на домаќинството од запаѓање во сиромаштија

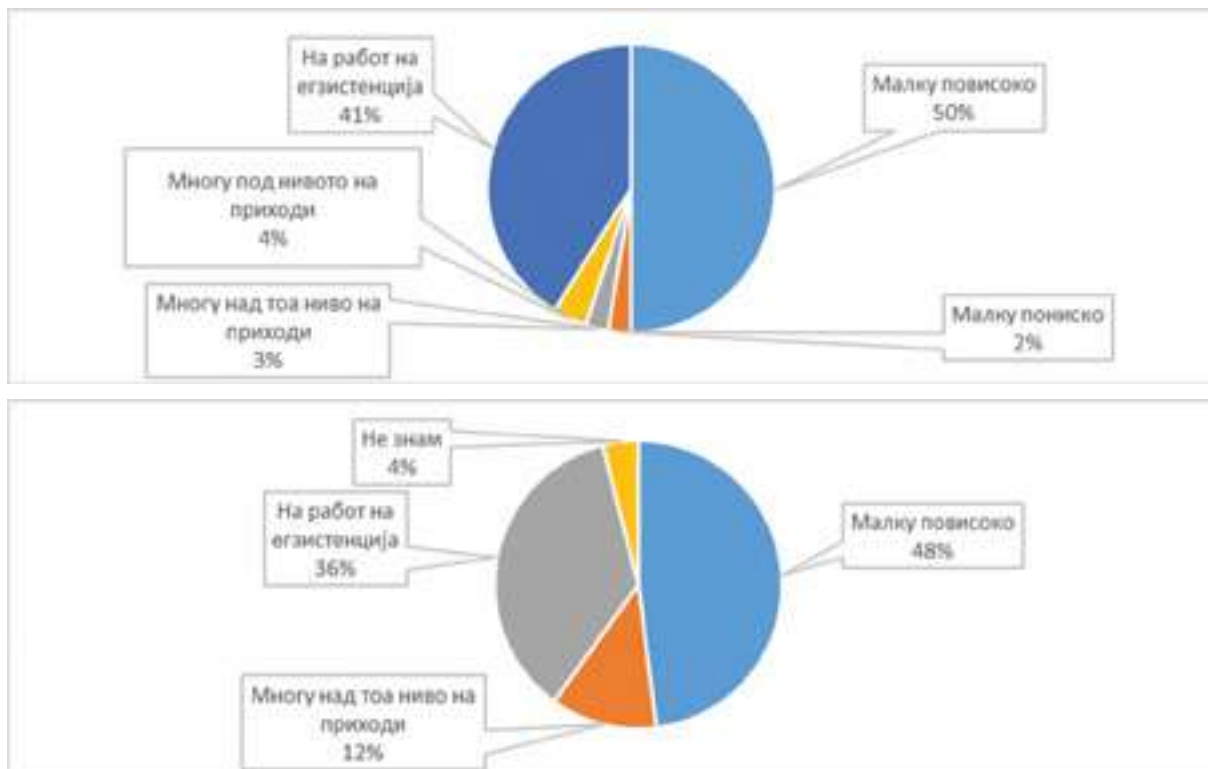

Кај најголем дел од примерокот, испитаниците се чувствувале изолирани и отсечени од општеството поради работните обврски и недостапноста на државните услуги, додека другите причини што беа наведени како дел од анкетата се наведени како споредни (на пример, обврски за грижа за деца, други обврски за грижа, немање сопствен превоз, недостапен или скап јавен превоз, проблеми со физички пристап, недостаток на пријатели или семејство, сексизам, расизам, хомофобија, дискриминација поврзана со попреченост).

Генерално, не постојат големи разлики помеѓу урбаните и руралните средини во перцепцијата на испитаниците во однос на нивната оценка на нивото на сиромаштија на домаќинството. Сепак, постојат големи разлики во одговорите. Околу 50% од испитаниците сметаат дека нивното домаќин-

ство е малку повисоко над линијата на сиромаштија, а голем дел од нив сметаат дека се на работ на егзистенција, и тоа 41% од испитаниците што живеат во урбана средина и 36% од испитаниците што живеат во рурална средина (Графикон 3).

Графикон 3. Перцепција на испитаниците за нивото на сиромаштија на домаќинството (урбана средина – горе; рурална средина – долу)

Интересен е наодот дека е поголем процентот на испитаниците од рурална средина во однос на оние од урбана средина што се изјасниле дека нивното домаќинство е економско многу силно, односно се наоѓа многу над линијата на сиромаштија, а сепак поголем е процентот на рурални домаќинства што биле исклучени најчесто од струја.

Пристап до ресурси

Пристап до образование

Основното и средното образование во земјата е бесплатно и задолжително, но сиромашните лица и луѓето од ромската национална припадност спаѓаат во онаа категорија на население што најчесто го напушта понатамошното средно и високо образование. Покрај тоа, најголемиот дел од неписменото население сè уште живее во руралните средини, кои се воедно и најпогодените и имаат највисок степен на сиромаштија. Во 2015 година (последен податок), процентот на писменост кај населението во земјата изнесувал високи 97,84%³⁶.

Најголемиот дел од примерокот има завршено средно образование, без разлика дали живее во град или во село (Табела 2). Во руралните области, голем е и процентот на испитаниците и нивните сопружници кои имаат завршено само основно образование.

Табела 2. Степен на образование на испитаниците и нивните сопружници

Степен на образование	Испитаник			Сопружник на испитаникот		
	Вкупно	Жени	Мажи	Вкупно	Жени	Мажи
	(n=103)	(n ₁ =50)	(n ₂ =53)	(n=103)	(n ₁ =50)	(n ₂ =53)
Град						
Основно образование	2	2	0	5	4	1
Средно образование	14	6	8	10	5	5
Специјализација или вишо образование	1	0	1	1	0	1
Високо образование	8	4	4	3	1	2
Без одговор	0	0	0	6	2	4
Село						
Основно образование	19	11	8	21	10	11
Средно образование	49	23	26	30	17	13
Специјализација или вишо образование	0	0	0	1	1	0
Високо образование	9	3	6	6	3	3
Без одговор	1	1	0	19	7	12

Пристапот до градинка и основно образование во руралните средини е ограничен. Според анкетата, повеќе од 70% од домаќинствата немаат пристап до градинка. Само во 56% од населените места во руралните области има основно образование до деветто одделение во нивното село, додека другите имаат само до петто одделение или основното образование го стекнуваат во околните села или градови. Секако во најголем дел од случаите, основното училиште е оддалечено на 1 километар од местото на живеење.

³⁶ Literacy Rate by Country 2022 (worldpopulationreview.com)

Пристап до здравствени услуги

Здравствениот систем на Северна Македонија е сеопфатен и му овозможува на секој граѓанин да може да добие здравствена заштита и интервенција. Невработените лица, исто така, имаат покрито здравствено осигурување од страна на Министерството за здравство. Сепак, системот има многу недостатоци што особено се рефлектираат кај луѓето што се соочуваат со сиромаштија и социјално исклучените лица, пред и за време на пандемијата со ковид-19. И покрај тоа што секој има право на здравствена заштита, луѓето што се соочуваат со сиромаштија имаат проблеми со физички пристап или користење здравствени установи, особено оние со секундарна и терцијарна здравствена заштита. Бидејќи повеќето здравствени услуги ги покриваат примарните здравствени трошоци, неопходно е издвојување дополнителни средства кои често пати недостасуваат. Руралните заедници се едни од најмаргинализираните и најпогодените групи од последиците од проблемите со немањето редовен лекар и здравствени услуги во нивното непосредно опкружување.³⁷

Испитаниците генерално го оцениле своето здравје како релативно добро, иако поголем е процентот на жени од мажи, особено оние што живеат на село, кои сметаат дека нивното здравје не е добро (Табела 3). Исто така, поголем е процентот на жители во град од оние што живеат на село коишто сметаат дека нивното здравје е многу добро.

Табела 3. Состојба на здравјето на испитаниците

Оценка на здравјето	Вкупно		Жени		Мажи	
	Град	Село	Град	Село	Град	Село
Многу добро	32%	5%	17%	3%	46%	8%
Релативно добро	60%	78%	67%	74%	54%	83%
Не добро	8%	17%	16%	24%	0%	9%

На прашањето колку пати сте се консултирале со лекар за скрининг или други превентивни здравствени услуги во последните 12 месеци, се забележува поголема зачестеност на испитаниците од руралните средини, генерално на сметка на машкиот дел од примерокот (Табела 4). Женските испитаници, без разлика дали живеат во град или село, генерално почесто се консултирале за својата здравствена состојба со лекар отколку машките испитаници.

Табела 4. Консултација со лекар за скрининг или други превентивни здравствени услуги (просечна зачестеност изразена во број)

Населено место	Вкупен примерок	Жени	Мажи
Град	2.9	3.7	2.2
Село	3.3	3.8	2.8
Вкупно	3.2	3.8	2.6

Најголем дел од испитаниците или, пак, членовите на нивните семејства не се соочуваат со долгогодишна болест, инвалидитет или немоќ (Табела 5). Сепак, застапени се и семејства што се соочуваат со здравствени проблеми од ваков тип.

³⁷ EAPN-Poverty-Watch-2020_MK-4946.pdf

Табела 5. Дали испитаникот или некој од неговото домаќинство се соочува со некој вид долгогодишна болест, инвалидитет или немоќ

Одговор	Вкупно		Жени		Мажи	
	Град	Село	Град	Село	Град	Село
Да, испитаникот	8%	19%	8%	18%	8%	20%
Да, член од семејството	12%	27%	0%	32%	22%	22%
Не	76%	54%	92%	50%	62%	58%
Без одговор	4%	0%	0%	0%	8%	0%

Најголем дел од испитаниците не се соочиле со проблем при пристапот до основни медицински услуги, иако не е мал процентот на испитаници што се соочуваат со ваков проблем, и тоа 36% од оние што живеат во град и 26% што живеат на село. Пристапот до основни медицински услуги е поограничен за жените, особено оние што живеат во град (Табела 6), иако сите испитаници го делат мислењето дека пристапот до здравствени услуги е еднаков за мажите и жените.

Табела 6. Дали испитаниците искусиле проблем при пристапот до основни медицински услуги?

Одговор	Вкупно		Жени		Мажи	
	Град	Село	Град	Село	Град	Село
Да	36%	26%	50%	34%	23%	18%
Не	64%	73%	50%	66%	77%	80%
Без одговор	0%	1%	0%	0%	0%	2%

Најблиската здравствена установа најчесто е оддалечена еден километар, но за значителен дел (23%) од примерокот што живее во руралните средини, најблиската здравствена установа се наоѓа на 10 или повеќе километри од населеното место. Само 3% од испитаниците сметаат дека најблиската здравствена установа не ги нуди сите основни медицински услуги. Многу мал дел (22%) од примерокот е во состојба да издвои дополнителни парични средства за медицински услуги во приватни здравствени установи.

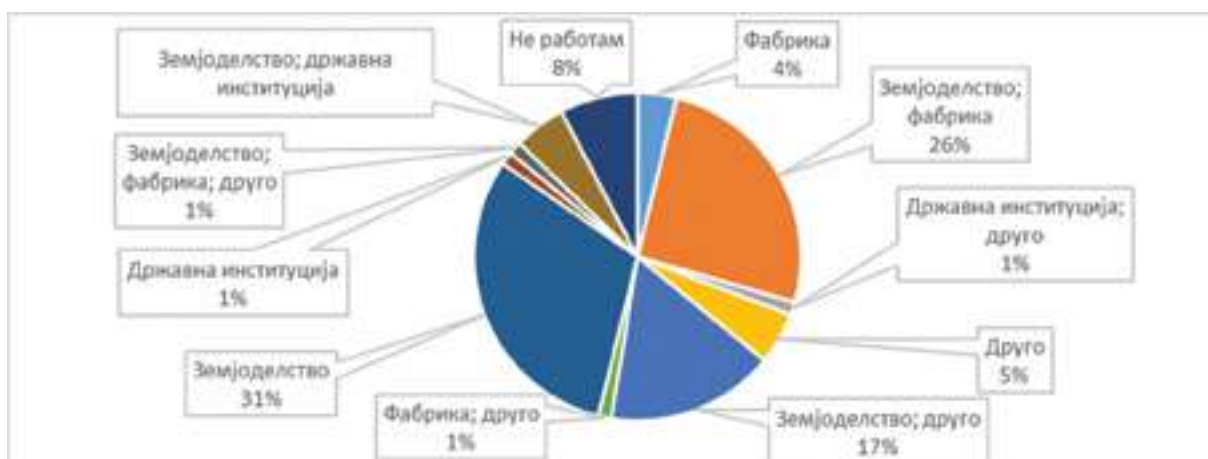
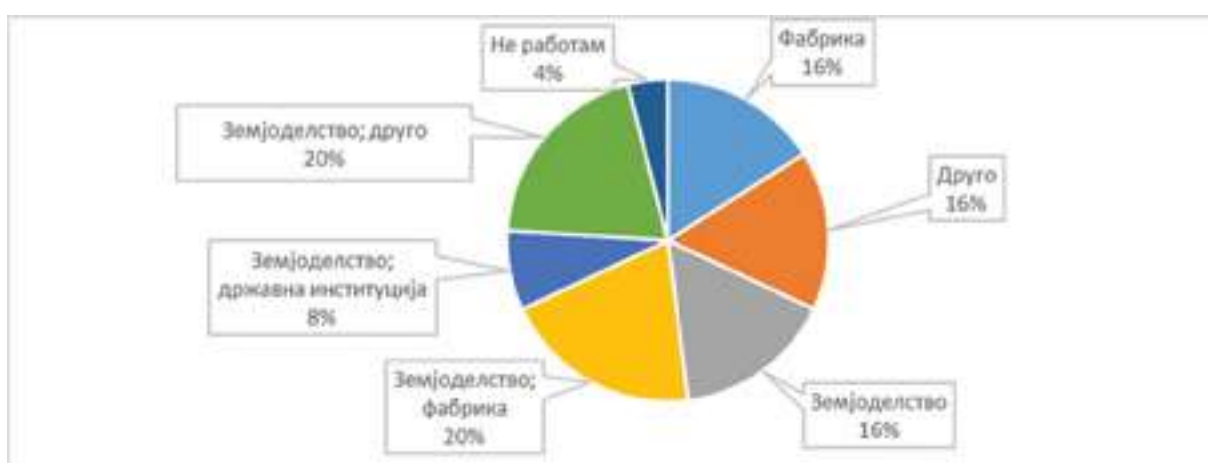
Приходи и пристап до капитал

Основното занимање на работоспособните членови на домаќинствата опфатени во анкетата е земјоделството, но дел од домаќинствата воопшто не се занимаваат со оваа дејност што може да обезбеди дополнителни приходи на домаќинството (Графикон 4). Главно домаќинствата обезбедуваат приходи од различни дејности, вклучувајќи го и земјоделското производство. Слична ситуација во однос на ова прашање се јавува и во урбаните и во руралните средини. Но, во руралните средини, домаќинствата што обезбедуваат приход исклучиво од земјоделската активност се повеќе отколку оние домаќинства што живеат во урбаните средини. Од аспект на анализа на сиромаштијата, треба да се има предвид дека примерокот главно обезбедува приходи од занимања што се ниско платени (покрај земјоделството, доминира вработувањето во фабрика и државна администрација).

Само 18% од домаќинствата обезбедуваат приход исклучиво од земјоделството, додека 28% од домаќинствата воопшто не обезбедуваат приход од земјоделство. Оние домаќинства што се занимаваат со земјоделство (76% од примерокот) го дополнуваат приходот и со субвенции (поддршка на приходот), односно 69% од земјоделските домаќинства од примерокот.

Дел од домаќинствата (односно 28% од примерокот) имаат пензионери, па покрај примањата од земјоделската активност и платата, приходот на домаќинството е дополнет и со пензија. Само 12% од домаќинствата добиваат додаток за нега на трето лице. Околу 9% од примерокот се корисници на социјална помош, а 4% на инвалидска пензија.

Графикон 4. Основно занимање на домаќинството (урбана средина – горе; рурална средина – долу)

Само 5% од примерокот користи кредит. Слабата задолженост преку кредит не е резултат на ограничувањата на домаќинствата да користат кредит (што се потврдува од наодите во Табела 7). Околу 94% од нив се изјасниле дека нивното домаќинство не се соочува со ограничувања во пристапот до банкарски кредит. Сепак, во текот на изминатата година, постоеле моменти кога некои домаќинства (околу 10% од примерокот) биле принудени да позајмат пари од други видови даватели на заем (исклучувајќи ги банките), за да ги платат своите секојдневни трошоци. Во тие случаи, најмногу користеле брзи кредити, а мал дел од нив земале заеми од роднини и пријатели, додека еден случај позајмил пари и од нелиценцирано лице и еден од штедилница.

Табела 7. Пристап на домаќинствата до недвижен и движен имот

Ресурси	Град		Село	
	Да	Не	Да	Не
Дали домаќинството поседува недвижен имот?	88%	12%	94%	6%
Дали домаќинството изнајмува недвижен имот?	16%	84%	17%	83%
Дали домаќинството поседува друг вид имот?	84%	16%	77%	23%
Дали домаќинството изнајмува друг вид имот?	4%	96%	14%	86%

Пристапот до соодветна инфраструктура значајна за користење финансиски услуги е генерално добар во населеното место, вклучувајќи ја патната мрежа до најблискиот финансиски центар, како и инфраструктурата за користење на електронско и мобилно банкарство, како што се мобилниот телефонски сигнал и интернет-мрежата (домашна и мобилна мрежа). Сепак, не треба да се игнорира наодот дека за 19% од примерокот патната мрежа е лоша или многу лоша (Табела 8).

Табела 8. Пристап до инфраструктурата во местото на живеење значајна за користење финансиски услуги

Состојба	Патна мрежа до најблискиот финансиски центар	Мобилен телефонски сигнал	Домашна интернет-мрежа	Мобилна интернет-мрежа (3-4G)
Многу добра	12%	20%	21%	20%
Добра	64%	65%	63%	65%
Ниту лоша ниту добра	15%	7%	7%	6%
Лоша	4%	2%	1%	2%
Многу лоша	5%	1%	2%	1%
Без одговор	1%	5%	6%	6%

Земјоделство и пристап до пазари

Околу 76% од домаќинствата од примерокот се занимаваат со земјоделско производство. Најголем дел од нив, односно 37% се евидентирани земјоделски производители, 16% се нерегистрирани производители, 11% се регистрирани земјоделски производители преку ПИОМ, 7% се регистрирани како индивидуално земјоделско стопанство (ИЗ) и 4% како земјоделско претпријатие (ДООЕЛ, ДОО и сл.) (Табела 9).

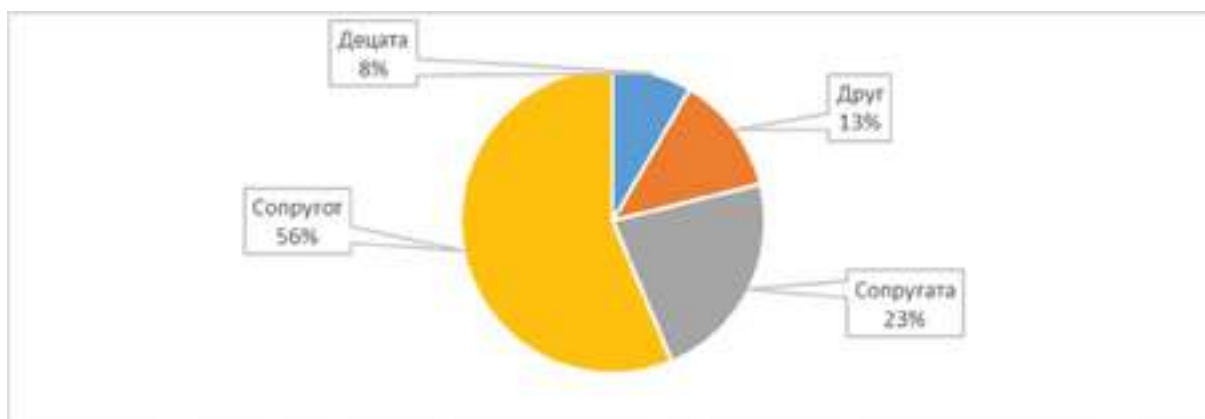

Табела 9. Правна форма на земјоделските стопанства

Правна форма на земјоделското стопанство	Удел
Евидентиран земјоделски производител	37%
Земјоделско претпријатие (ДООЕЛ, ДОО и сл.)	4%
Индивидуално земјоделско стопанство (ИЗ)	7%
Нерегистриран земјоделски производител	16%
Регистриран земјоделски производител преку ПИОМ	11%
Без одговор и домаќинства што не се занимаваат со земјоделство	26%

Носители на земјоделското стопанство се главно сопрузите, што се забележува кај 56% од примерокот, додека само во 23% од случаите, сопругите се носители на земјоделското стопанство. Исклучително е мал процентот на деца (млади наследници на фармата) што се носители на стопанството.

Графикон 5. Носител на земјоделското стопанство

Најголем дел од земјоделските стопанства, односно 19% од нив, остваруваат само 30% од приходите од земјоделството. Околу 16% од нив остваруваат помалку од 30% од приходите од земјоделството, 11% остваруваат 40-50% од приходите од земјоделството, а 17% од нив остваруваат 100% приходи од земјоделство. Повеќе од 60% од примерокот остваруваат повеќе од 1.300.000 МКД годишен приход.

Состојбата на патната мрежа до најблискиот откупувач на земјоделски производи во најголем дел е оценета како ниту добра ниту лоша (Табела 10). Околу 16% од примерокот смета дека патната мрежа е добра, а 11% сметаат дека е лоша. Откупните центри генерално се наоѓаат многу блиску до населените места, но треба да се има предвид дека сепак кај 12% од примерокот, најблискиот откупувач е оддалечен 10 или повеќе километри од домаќинството. Поделено е мислењето во примерокот за тоа дали сметаат дека се соочуваат со проблеми при откупот на земјоделските производи, но генерално не се задоволни од реализираната профитна маржа, па затоа повеќе од 50% од испитаниците сметаат дека земјоделството не обезбедува ниту опстанок на домаќинството и дека се потребни дополнителни приходи за да може да се опстане.

Табела 10. Состојба на патната мрежа во однос на пристап до најблискиот откупувач на земјоделски производи

Состојба	Број на испитаници	Процент на испитаници
Многу добра	11	11%
Добра	16	16%
Ниту лоша ниту добра	30	29%
Лоша	11	11%
Многу лоша	8	7%
Без одговор и домаќинства што не се занимаваат со земјоделство	27	26%

Пристап до информации и социјален капитал

На територијата на Северна Македонија функционираат регионални единици на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, како и Национална агенција за поддршка на земјоделството (АПРЗ) која е формирана со Законот за основање на Национална агенција за проширување („Службен весник на РМ“ 3/98 од 22.01.1998 година). Таа работи на целата територија на државата, лоцирана во 30 градови, групирани во осум региони со седиште во Битола и 44 дисперзирани канцеларии низ руралните средини.

На околу 34% од примерокот, најблиската канцеларија на МЗШВ и на советодавната агенција АПРЗ е оддалечена 10 и повеќе километри од населеното место. На околу 23% од примерокот, најблиската канцеларија на МЗШВ и на советодавната агенција АПРЗ е оддалечена 3 и помалку километри од населеното место.

Околу 35% од домаќинствата членуваат во земјоделски здруженија, а само 6% се членови на задруга. Вкупно 42 од 103 домаќинства (или 41% од примерокот) се членови на некое невладино здружение.

Социјалниот капитал е на ниско ниво. Повеќе од половината од примерокот воопшто не ги посетува членовите од своето пошироко семејство и пријателите, најчесто поради болест и изнемоштеност или поради недостатокот на време како резултат на платената работа. Само 13% од примерокот ги посетува роднините и пријателите многу често.

Заклучок

- ✎ ЕУ-интеграцијата сè уште претставува главна цел и сеопфатен приоритет која ги поддржува развојните цели на Република Северна Македонија. На овој пат ќе биде неопходно да се продолжи регионалната соработка и решавање на долгогодишните спорови со соседните држави. Земјата работи напорно на координирање различни политички активности и формирање релевантни институции и политики усогласени со ЕУ;
- ✎ Родовата структура во политиката е значително подобрена, но потребно е да се работи на политики за подобрување на напредокот во кариерата и зголемување на уделот на жените во средното и високото раководство. Развивањето сеопфатни стратегии бара редовно следење на имплементацијата на мерките и политиките, како и собирање, анализа и објавување родово базирани податоци;
- ✎ Потребно е и зајакнување на социјалната кохезија преку реформирање на социјалната заштита, поефективен систем на услуги и поголема поддршка на институциите на пазарот на трудот кој претрпе значителни измени за време на пандемијата од ковид-19;
- ✎ Неопходно е да се изготват одредени механизми за подобрување на достапноста до работна сила, особено за квалификувана работна сила. Важно е континуирано да се работи на еднаквиот пристап и услови за жените (особено во руралните средини). Надминувањето на родовите стереотипи и дискриминацијата на пазарот на трудот бара добро развиена правна рамка за недискриминација, како и ефективно нејзино спроведување;
- ✎ Надминувањето на родовите стереотипи во општеството и економијата бара одржлива и сеопфатна стратегија која ги обврзува неопходните инвестиции за намалување на родовите нееднаквости и поддршка на економскиот раст на долг рок. Родовото насилство останува една од најзначајните манифестации на нееднакви родови односи и дискриминација на жените во земјата, особено изразено во услови како оние во пандемијата од ковид-19.
- ✎ Решавање на предизвиците создадени од тековното управување со земјиштето и регистрација на правата на сопственост за да се спротивстават на штетните последици за руралниот развој, генерирањето приходи и животната средина;
- ✎ Фокус на локалните власти, нивното финансирање, стимулации и капацитети;
- ✎ Зајакнување на посветеноста за ефективна јавна испорака и добро владеење;
- ✎ Обезбедување пристап до одржливо и сигурно снабдување со енергија и справување со прекумерното загадување на воздухот.

Мислењето на анкетираниите лица генерално се совпаѓа и ги потврдува податоците добиени од секундарни извори:

- чувството на учесниците во теренското истражување е дека нивото на сиромаштија во земјата бележи зголемување во последните пет години и дека таа ситуација нема да се подобри во блиска иднина;
- иако постои релативно високо ниво на несигурност, сепак, најголемиот дел од испитаниците не сметаат дека нивното домаќинство не е во ризик од запаѓање во сиромаштија туку е малку повисоко над линијата на сиромаштија. Значителен дел сметаат дека се на работ на егзистенција;
- сиромаштијата во земјата се идентификува дека произлегува од големиот број неправди во нашето општество;
- иако висок процент од анкетираниите лица се кредитоспособни, само 5% од испитаниците се изјасниле дека биле корисници на кредит;
- земјоделството не претставува единствен и доволен приход за домаќинствата, а мажите сè уште се во најголем дел носители на земјоделските стопанства;
- пристапот до средно образование не претставува проблем бидејќи тоа е задолжително, иако во руралните области може да се забележи значителен процент на испитаници и нивните сопружници коишто имаат завршено само основно образование;
- најголем дел од испитаниците не се соочиле со проблем при пристапот до основни медицински услуги, а пристапот до основни медицински услуги е поограничен за жените, особено оние што живеат во град. Сите испитаници го делат мислењето дека пристапот до здравствени услуги е еднаков за мажите и жените;
- пристапот до пазари е оценет како ниту добар ниту лош, а пристапот до информации е релативно задоволителен;
- луѓето се чувствуваат изолирано и отсечено од општеството поради работните обврски и недостапноста на државните услуги, но и поради одредени аспекти кои се однесуваат на човечката безбедност;
- социјалниот капитал е сè уште на многу ниско ниво, со многу мала доверба во институциите и различните видови здруженија. Пандемијата од ковид-19, како и преголемата оптовареност со работни обврски, забележително влијае врз отуѓување на луѓето дури и во рамките на семејството.

Ранливи групи

Вклучувањето на ранливите групи претставува главен дел од преговорите за пристапување во ЕУ. Ранливите групи немаат еднаков пристап до можностите за вработување. Тие често живеат во диви населби со несоодветна инфраструктура и се погодени најмногу од непредвидливи здравствени, економски или климатски промени. Понатаму, тие имаат ограничен пристап до образование, иако тоа е задолжително во земјата, но нивниот пристап до социјална заштита и здравствена заштита е недоволен.

Ромите, жените и младите, лицата со попречености и членовите на ЛГБТИ-заедницата (лезбејки, геј, бисексуалци, трансродови и интерсексуалци) се традиционално меѓу најранливите групи. Покрај непријателството и физичкиот напад, тие се и со многу висок ризик од сиромаштија.

Други ранливи групи, особено во руралните средини, вклучуваат болни и стари лица, како и самохрани родители.

Младите лица

Младите лица се соочуваат со многу предизвици, од високо ниво на невработеност и недостаток на пристојни работни места, до социјална исклученост и дискриминација. Поради тоа, многу млади квалификувани работници се мотивирани да бараат можности за работа надвор и тоа е особено карактеристично за младата популација од руралните средини.

Распространетиот недостиг на доверба во политиката и институциите има особено влијание врз младите кои се чувствуваат отугени од политичките процеси и сметаат дека нивниот глас често не се слуша. Честопати младите имаат проблем да најдат работа бидејќи нивните вештини и квалификации не се совпаѓаат со барањата на пазарот на трудот, а стапката на невработеност кај младите е највисока во светот.

Голем дел од младото население во руралните области нема мотивација да го преземе земјоделското стопанство од своите родители и да продолжи со земјоделство. Често, дел од овие луѓе се истовремено вклучени во земјоделството, но и вработени во локалните индустрии и бизниси. Младите земјоделци со полно работно време се главно мажи и се носители на земјоделските стопанства, додека младите жени главно се занимаваат со земјоделство со скратено работно време, а остатокот од работното време го посветуваат на активности во домаќинството. Најголем дел од младите во руралните средини не се политички активни, иако повеќето од нив се поистоветуваат со една од двете најголеми политички партии и гласаат на избори.

ЛГБТИ

Иако во земјата ЛГБТИ-правата се лошо уредени, оваа ситуација е полоша во руралните области каде што дискриминацијата е поизразена од ситуацијата во урбаните области. Активизмот обично е изразен во рамки на меѓународните човекови права, иако овој вид полова неутралност може да не ги опфати специфичните потреби на жените.

Ромска популација

Како дел од најсиромашната група жители на Република Северна Македонија, како и група што има најнизок пристап до образование и здравствени услуги, Ромите се најсензитивни на сите турбуленции и непредвидени ситуации како ковид-19. Сите структурни недостатоци што ги доживуваат жените во нашето општество жените со ромска национална припадност ги доживуваат двојно. Ромките поретко одат на училиште, се мажат млади, не работат и немаат високи животни аспирации и оваа ситуација нема значителни индикации за промени во текот на последната деценија. Жените и девојките од ромска национална припадност се соочуваат со највисоки стапки на дискриминација, насилство и родова нееднаквост.

Жени

Принципот на правична застапеност на мажите, жените и етничките групи треба да се применува во целиот јавен сектор. Иако е забележано подобрување на вклучувањето на родовите аспекти во главните политики и почитувањето на правата на жените, сепак, постојат големи нееднаквости во вработувањето, пристапот до голем дел од ресурсите, што ги става жените во неповолна положба која особено се истакнува во ситуации како пандемијата од ковид-19. Уделот на жените во STEM-занимањата (анг. **S**cience, **T**echnology, **E**ngineering, **M**athematics) е под 15% поради сè уште постојните родови стереотипи, разликите во платите и родовата пристрасност што спречува многу девојки во регионот да изберат образование во овие области.

Жените во руралните области сè уште не се рамноправни како носители на земјоделските стопанства, немаат сопствен имот и пристап до ресурси, како и деловни можности кои би ги охрабриле самостојно да донесуваат одлуки.

Други ранливи категории во руралните средини

Болните, лицата со попречености и постарите лица најчесто живеат со своето семејство (сопругници или деца) кое се грижи за нив бидејќи често пати институционалната нега или е недостапна или овие лица или нивните семејства не можат финансиски да ги покријат високите трошоци за овој вид нега. Овие семејства се соочуваат со тешкотии во извршувањето на секојдневните активности бидејќи мора да се грижат за старите или лицата со попреченост. Самохраните родители, исто така, вообичаено живеат со остатокот од семејството, а нивните одлуки главно зависат од најстариот член на семејството или семејството кое често пати и финансиски ги поддржува.

Користена литература

Анализа на случаи на фемициди file:///C:/Users/Dell/Downloads/Femicid_MK.pdf

Borgenproject, Top 10 Poverty Quotes from Famous Humanitarians (borgenproject.org)

COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT North Macedonia 2021. Report Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2021 Communication on EU Enlargement Policy)

Bureau of International Labor Affairs, 2020. Child Labor and Forced Labor Reports North Macedonia. <https://www.dol.gov/agencies/ilab/resources/reports/child-labor/north-macedonia>.

ДЗС. Државен завод за статистика на Република Северна Македонија:

- *Државен завод за статистика, Мак Стат база на податоци, 2022*
- *Родова еднаквост инфографик, 2020. RodovaEdnakvost2_mk.pdf (stat.gov.mk)*
- *ДЗС, 2022, <https://www.stat.gov.mk/KlucniIndikator.aspx>*
- *https://www.stat.gov.mk/pdf/2020/4.1.20.97_mk.pdf*

EARN, 2020. Македонска платформа против сиромаштија. Извештај за сиромаштија 2020 Северна Македонија. https://www.earn.eu/wp-content/uploads/2021/02/EARN-Poverty-Watch-2020_%D0%9C%D0%9A-4946.pdf

Извештај за финансиската стабилност во Република Северна Македонија во 2020 година, Народна банка на Република Северна Македонија, Дирекција за финансиска стабилност, банкарска регулатива и решавање банки, https://www.nbrm.mk/content/Regulativa/FSR_2020_MKdN.pdf

Literacy Rate by Country 2022 - worldpopulationreview.com

Martinovska Stojcheska, A., Kotevska, A., Janeska Stamenkovska, I., Dimitrievski, D., Zhllima, E., Vaško, Ž., Bajramović, S., Kerolli Mustafa, M., Spahić, M., Kovačević, V., Koç, A.A., Bayaner, A., Ciaian P., Recent agricultural policy developments in the context of the EU approximation process in the pre-accession countries, Martinovska Stojcheska, A., Kotevska, A., Ciaian, P., Ilic, B., Pavloska-Gjorgjieska, D., Salputra G., eds., EUR 30687 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2021, ISBN 978-92-76-37270-7, doi:10.2760/041338, JRC124502.

Moj zbor. 2020. <https://mojzbor.com/porast-na-semejno-nasilstvo-vo-period-na-pandemija/>

МЗШВ, 2021. Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство на Република Северна Македонија:

- Националната стратегија за земјоделството и руралниот развој за периодот 2021-2027 година
- Националната стратегија за развој на земјоделските задруги за периодот 2022-2028 година
- Годишен извештај за следење на спроведувањето на ИПАРД-програмата 2014-2020 (за периодот до ноември 2021)

МТСП. 2021. Министерство за труд и социјална политика. НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА ЗА ВРАБОТУВАЊЕ 2021 – 2027 ГОДИНА со Акциски план за вработување 2021 - 2023 година. Влада на Република Северна Македонија.

МЖСПП. 2022. Министерство за животна средина и просторно планирање. „Национални планови за климатски промени.“ <https://klimatskipromeni.mk/article/31>

Protection against discrimination, 2018. Official Gazette of the Republic of Macedonia” nos. 50/2010, 44/2014, 150/2015, 31/2016 and 21/2018.

SIDA. 2003. A conflict analysis. <https://cdn.sida.se/publications/files/sida3044en-macedonia-a-conflict-analysis.pdf>

UN Committee on the Elimination of Discrimination against Women Concluding observations on the sixth periodic report of the former Yugoslav Republic of Macedonia. Извештај на Комитетот за елиминација на дискриминацијата врз жените задолжен за следење на имплементацијата на Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жената при ООН - https://www.ecoi.net/en/file/local/1455810/1930_1546509736_n1837827.pdf UN Women. 2021. <https://www.unwomen.org/en/news/stories/2021/10/feature-women-agricultural-producers-in-north-macedonia-get-help-to-grow-their-businesses>

UN Woman, 2020. https://eca.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20ECA/Attachments/Publications/2020/09/RGA_The%20Impact%20of%20COVID-19_NM_MK_Final_2020_09_29-min.pdf

Управа за хидрометеоролошки работи – Скопје. 2021. Анализа и интерпретација на климатската варијабилност и промени во Република Северна Македонија.

Платформа за женско претприемништво, 2021

Документ за јавни политики „Жените во руралните средини и претприемништвото“
file:///C:/Users/Dell/Downloads/Dokument%20javni%20politiki_6.pdf

Национална федерација на фармери, 2020

Анализа за потребите, предизвиците и ризиците на маргинализираните групи во руралните средини погодени од корона-кризата

file:///C:/Users/Dell/Desktop/NFF/2020/finalni%20analizi/marginalizirani%20grupi/Analiza_Marginalizirani%20grupi_02.pdf

Free photographs: <https://pixabay.com>

Подготовката и принтањето на анализата се финансиски поддржани од проектот „Организациски развој на НФФ и подобрени пазарни врски за малите фармери и малите производители на храна од руралните области, со цел зголемување на нивните приходи“. Проектот се имплементира од Националната федерација на фармери (НФФ) и е поддржан од Шведската организација за развој We Effect и Шведската агенција за меѓународна соработка и развој - Sida. We Effect и Sida не се одговорни за презентираното мислење во анализата. Авторите се одговорни за содржината.